

AMIR KAPETANOVIĆ

INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE, ZAGREB

akapetan@ihjj.hr

TEG NIJE MAJ UBIJA NIKOROGA: JEZIČNA SLIKA RADA U MOLIŠKOHVATSKOM ETNOLEKTU

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 811.163.42'286(450.67):001-891.7

81-119:39(450.67=163.42)

DOI <https://doi.org/10.17234/9789531758635.14>

U ovom radu analizira se jezična slika, odnosno koncept RADA u moliškohrvatskom etnolektu prema teorijskim i metodološkim zasadama lublinske etnolingvističke škole. Terensko istraživanje na kojem se bazira ovaj rad provedeno je 2014. godine.

---

1. UVOD

Etnolingvističko terensko istraživanje o konceptima ČASTI, DOMA, SLOBODE i RADA provedeno je od 27. do 30. ožujka 2014. godine u talijanskoj pokrajini Campobasso u regiji Molise među pripadnicima hrvatske manjine koja govori moliškohrvatskim etnolektom¹, i to u trima naseljima: u Mundimitru (Montemitro), Filiču (San Felice del Molise) i Kruču (Acquaviva Collecroce).²

---

¹ Taj etnolekt (s trima mjesnim govorima) ima karakter arhaične ikavske štokavštine, ali s inovacijama nastalim nakon doseobe, nekim potaknutim i u dodiru s talijanskim jezičnim okruženjem. Ovdje ćemo navesti nekoliko prepoznatljivih jezičnih značajki kao što su fonemi /tj/, /dj/, /kj/, /dz/, nepostojanje fonema /ć/, ostvarivanje fonema /dz/ iza /n/ (*sundze*), gotovo potpuno utruće srednjega roda, DLjd. ž. r. -*ø* (*hiž-ø*), Gmn. ž. r. -*ø* (*hiž-ø*), očuvanost imperfekta itd. O gramatičkim značajkama v. u brojnim međunarodnim publikacijama W. Breua (npr. Breu 1992; 1993; 1995; 1999; 2003) ili u gramatici Sammartino (2004).

² Njihovi predci doseljivali su se koncem 15. i početkom 16. stoljeća u nekoliko navrata u sjeverne dijelove Napuljskoga Kraljevstva iz južne Dalmacije, točnije rečeno, iz makarskoga zaleđa (neretvansko-biokovskoga kraja). Njihovo podrijetlo nije bilo razjašnjeno do 20. st., npr. V. Makušev (1874) tvrdio je da je riječ o Bugarima, R. Kovačić (1885) smatrao je da ti Slaveni potječu iz Srbije, J. Aranza (1892) držao je da potječu iz okolice Zadra, a J. Gelcich

Do sada je etnolingvistička interpretacija prikupljene građe o tim konceptima polučila niz radova objavljenih na nekoliko jezika (hrvatskom, engleskom, poljskom) u talijanskim i poljskim znanstvenim publikacijama (Kapetanović 2014, 2015, 2017). U posljednjem navedenom radu o konceptu SLOBODE moliškohrvatski je stavljen u suodnos s gradišćanskohrvatskim jezikom³, pa su na taj način dvije hrvatske jezične zajednice u dijaspori podjednake starine uspoređene i povezane jednim važnim konceptom.⁴

Analiza prikupljene građe o konceptu RADA do sada nije objavljena ni u jednoj publikaciji, pa će se u ovom prilogu ukratko iznijeti rezultati i zaključci obradbe podataka o tom konceptu u malobrojnoj⁵ moliškohrvatskoj bilingvalnoj zajednici na isti način kao i u dosadašnjim spomenutim prinosima, odnosno prema osnovnim teorijskim zasadama i metodološkim zahtjevima lublinske etnolingvističke škole⁶, koliko ih bude moguće slijediti.⁷

(1908) da su podrijetlom Crnogorci. J. Smolaka (1904; 1906) i M. Rešetar (1911) podrijetlo toga slavenskoga stanovništva ubicirali su južno od Cetine (neretvansko-biokovski kraj). Kasniji pokušaji da se predci moliških Hrvata ubiciraju u Istri (Badurina 1950) nisu prihvaćeni (Brozović 1970; Šimunović 1984). O podrijetlu v. i novije priloge: Sujoldžić i dr. (1987), Čoralčić (2003) te Marinović, Sammartino i Šutić (2014). O doseljavanju u kugom i potresom opustošeno Napuljsko Kraljevstvo dok se Osmanlijsko Carstvo širilo u zaleđu istočne jadranske obale u pradomovini moliških Hrvata v. u već opsežnoj literaturi, npr. Capaldo (1979), Hozjan (1998), Sujoldžić (2004), Perinić (2006), Scotti (2006), Feruga (2009), Sammartino (2012; 2013).

- ³ Uspoređivanje hrvatskoga standardnoga jezika i jezika Hrvata u dijaspori ne može se provoditi zbog nepremostivih metodoloških prijevora (idiomi različita ranga, struktura i različit broj ispitanika u anketiranju).
- ⁴ Moguća je sada usporedba moliškohrvatskoga i gradišćanskohrvatskoga i u vezi s konceptom DOMA jer je nakon članka o moliškohrvatskom konceptu DOMA (Kapetanović 2015) na isti način nedavno opisan i gradišćanskohrvatski (Kapetanović 2018).
- ⁵ Prema popisu stanovništva iz 2010. Kruč ima 697, Mundimitar 460, a Filič 708 stanovnika (ISTAT). U prvom popisu stanovništva iz 1861. registrirano je u Kruču 1777, u Mundimitru 799 i u Filiču 1460 stanovnika. Broj stanovnika rastao je sve do 1951. (u Kruču 2250, u Mundimitru 906, u Filiču 1727), a potom opada do zadnjega popisa 2010. Ipak, realni broj govornika moliškohrvatskoga manji je od broja žitelja tih mjesta; o odnosu broja stanovnika i govornika v. u Piccoli (1993).
- ⁶ Ta je utjecajna poljska etnolingvistička škola posvećena prije svega istraživanju subjektivne interpretacije zbilje ili naivne slike svijeta (riječ je o sudovima o svijetu, a ne odrazu svijeta), što se ogleda u jeziku i koja se usvaja zajedno s jezikom (v. Bartmiński i Niebrzegowska 2012: 98–105; Bartmiński 2012: 12, usp. Bartmiński 2011: 46). Važne su sastavnice te slike stereotipi (v. Bartmiński 2009), kolektivne predodžbe bez kojih nema vrednovanja. Novije poglede na područje aksiologije i osvrt na ranije priloge J. Puzynine i T. Krszszowskoga v. u Bartmiński (2011: 71–92; 2012: 131–148). U tekućim kognitivno-etnolingvističkim istraživanjima posebna se pozornost posvećuje opisu koncepta koji su važni za slavenske i okoloslavenske kulture (metodološke smjernice v. u Abramowicz i dr. 2011). O konceptu RADA u pojedinim slavenskim jezicima objavljuju se radovi na stranicama časopisa *Etnolingwistyka* i u svescima “Crvene serije”

2. RASPRAVA

2.1. U moliškohrvatskom etnolektu ne postoje leksemi *rad* i *posao* kao u standardnom hrvatskom jeziku (mogu biti sinonimi po nekim svojim značenjima), nego samo imenica *teg*⁸ (**teg-* ‘vući’) praslavenskoga podrijetla (Skok 1973, s. v. *-tegnuti*), koja pokriva značenja talijanskih leksema *lavoro* i *opera*, pa u tom etnolektu samostalno leksički zastupa koncept RADA.

Riječ *teg* u moliškohrvatskom nema ni sinonima⁹ ni homonima slavenskoga podrijetla. Nije poznata današnjim govornicima hrvatskoga standardnoga jezika, u kojem se rabi rijetko i samo prigodice kao arhaizam ili dijalektizam (*teg* poznaju još neki govori hrvatskih dijalekata). Nekoć je, pa i u vrijeme doseobe Hrvata u Molise, riječ *teg* bila posve uobičajena i prilično je dobro potvrđena u starim hrvatskim tekstovima:

- (1) *Gospodin ne plaća ako ni svršen teg* (*Lucidar*).
- (2) *Jere je pravo da je svak za svoj teg plaćen* (*Poljički statut*).
- (3) *Svarši Bog sedmoga dne teg svoj...* (*Bernardinov Lekcionar*).
- (4) *... človik, zvir i ptica, pustiv teg, počine* (*Marulić*).
- (5) *A od ruk tvojih teg ki god bi imio...* (*Hektorović*).¹⁰

Teg je u moliškohrvatskom višeznačan leksem koji obuhvaća i *svrhovito djelovanje* (*aktivnost*), *djelatnost* (*posao*) i *učinak djelovanja* (*djelo*). Dva postojeća moliškohrvatska rječnika objavljena iste godine nisu iscrpna, pa nisu iskoristiva za kognitivnolingvističku analizu leksikografskih definicija. Ti rječnici ne nude druge sinonime riječi *teg* i ne slažu se međusobno po

---

Instituta poljske filologije Univerziteta Marije Curie-Skłodowske pod naslovom *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, a objavljen je i 3. tom *Leksykona aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów* posvećen radu 2016. godine (Bartmiński i dr. 2016), u kojem je objavljen rad i o hrvatskom (Balažev 2016) i o talijanskom konceptu RADA (Skuza 2016).

⁷ U istraživanju manjih etničkih zajednica postoje teškoće u strogom slijeđenju instrukcija koje su osmišljene za istraživanje standardnih jezika u okvirima neke nacije. Primjerice, u moliškohrvatskom etnolektu postoje varijacije između triju mjesnih govora (nema jezičnoga standarda), moliškohrvatski rječnici nisu iscrpni, ograničen broj primjera iz pisane tradicije koja nije duga, otežano anketiranje jer se malo govornika može izražavati pismeno na moliškohrvatskom.

⁸ Ali postoje dva moliškohrvatska glagola slavenskoga podrijetla (s uporabno-značenjskim razlikama) kojima se izriče glagolska radnja: *rabit* i *dilat*.

⁹ U moliškohrvatskom postoji još i talijanizam *lavur*, koji pokriva samo dio značenja slavenske riječi *teg*, odnosno talijanske riječi *opera* (označava ruktovorinu od platna ili čipke).

¹⁰ Primjeri uzeti prema AR-u, s. v. *teg*.

navođenju adekvata (manjkava je leksikografska objasnidba iz rječnika iz Kruča jer se navodi samo *lavoro* i *posao*, a ne i *opera*, odnosno *rad* i *djelo*):

MUNDIMITAR (Piccoli i Sammartino (s Marčec i Menac-Mihalić) 2000)	KRUČ (Breu i Piccoli (s Marčec) 2000)
teg [têg] m. (têga) * lavoro; opera ** posao, arc. i reg. teg; rad, djelo ① es.: <i>Saki teg je tvrd. 'Ogni lavoro è duro.'</i>	teg [te:g] m ♦ lavoro m • posao m •• Arbeit // AR teg; Čak têt cfr. 'lavoro difficile'.

2.2. Višeznačnost leksema *teg*, ali i nekoliko aspekata koncepta RADA što je zastupljen leksemom *teg* u moliškohrvatskom, potvrđuje se u pisanim tekstovima. Najstarijim pisanim tragovima autorske književnosti moliških Hrvata smatraju se pjesme Giovannija De Rubertisa (1813. – 1889.). Međutim, i prije i poslije njegova djelovanja postojala je usmena književnost¹¹, a nešto od te baštine uspio je zabilježiti M. Rešetar 1911. godine. U drugoj polovini 20. stoljeća tiskaju se knjige i časopisi (npr. *Naš jezik, Riča živa*). U novije vrijeme objavljuju se i zbirke pjesama nakon organiziranih književnih natječaja (sveske *S našimi riči*). Svojim književnim djelima danas se u toj zajednici osobito ističe književnik Nicola Gliosca iz Kruča, koji je zajedno s W. Breuom na moliškohrvatski preveo *Maloga princa (Maloga kraljiča)*. Ta nevelika pisana baština potvrđuje sva tri značenja leksema *teg*:

I. aktivnost (s određenim ciljem), djelovanje, događanje

(6) *Sve atrece oš tege ke se činahu nu votu za rabit zemblju; do kada se pojaše fino ka se vršase* (“*Riča živa*” 6[2007], br. 1, str. 3).

(7) *Ma vogošte još veče, jerke smo rabil skupa s drugimi organizacijuni; smo si molg razdilit teg eš se kundžendrad saki na njegov program* (“*Riča živa*” 5[2006], br. 3, str. 1).

(8) *Je pasijuna za stvare do “pri” tit dobro tvoju zemblju oš tvoju štorju, čeljade ke s velkom vulenda su rabil za moč činit, na gošte za drugime, ovi velki teg* (“*Riča živa*”, 23[2014], br. 4, str. 2).

¹¹ Oспорivši Pantićeve hipoteze (1977), u svojem je prilogu P. Šimunović (1984) najstarijom moliškohrvatskom pjesmom smatrao bugaršticu *Ora vija se nad gradom Smederevom*, ali ta pjesma nije se sačuvala uopće u predaji i sjećanju moliškohrvatske zajednice, a najstarijim usmenoknjiževnim tekstovima smatraju se pjesme *Kako je lipo hoditi* i *Lipa Mara*.

II. (plaćena) djelatnost, posao

(9) *Novi sindik iz Kruča. Mu činimo naše nazbolje augurje. Dobar teg!* (“Riča živa” 13[2014], br. 2, str. 1).

(10) *Kako se budi moj život / Ume hiže oš tega / Ume dobro oš dolura* (N. Piccoli, *Život*, u: Sammartino [ur.] (2007: 48)).

(11) *Biša nu votu na ľud boati, ka mu biša drago ist, pit, činivati dobre stolce saki dan, mitivati negove mičicije, ma teg – nišćo!* (Rešetar 1911, prema Rešetar 1997: 176).

III. učinak, rezultat djelovanja

(12) *Ja činim nonda jena teg teribil* (Saint-Exupéry 2009: 31).

(13) *Je bi čula reč ka tuna ovo moraša bit teg do koje vištice* (Gliosca 2006).

(14) *Nazanje dvadeset godišť je pisa čuda pur do našoga jezika oš je rabija s našom Fondacijunom: rečendzijuna vokabolarja, toponomastika Mundimitra oš još tegi naše štorje oš našihi imeni* (“Riča živa” 13[2014], br. 3, str. 8).

(15) *Na tri dana konvenja su se čul lipa tege nove ke su izašl po svito, ma pur probleme ke imamo kada hoćemo pisat oš se čini poznat* (“Riča živa” 9[2010], br. 4, str. 3).

Anketiranjem na terenu zabilježeno je nekoliko poslovice u kojima je ključna riječ imenica *teg*. Dvije varijante poslovice [prva zabilježena u Filiću (16), a druga u Mundimitru (17)] ističu da se ne treba bojati rada jer on ne ubija (kao neke druge stvari u životu). Ovdje *teg* nije ‘posao’ (*lavoro*), nego označuje radnu aktivnost (postoje riskantni, po život opasni poslovi).

(16) *Ono ke te ubi je na dispjačir, teg te ne ubi.*

(17) *Teg nije maj ubija nikoroga.*

Jedna poslovice ističe zaokupljenost poslom:

(18) *Kada jedan ima teg, ima sekoliko.*

Zanimljive su i pribilježene poslovične izreke u kojima se ne spominje *teg*, ali su povezane s radom i marljivošću (u jednoj se supostavlja lijenosti, a u drugoj pijančevanju):

(19) *Maš skarčat (kundzumat) postole, ne lindzune.*

(20) *Ko rabi – ide, ko ne rabi – ide oš pije.*

Primjeri iz tekstova i poslovice potvrđuju *socijalni* (6, 7, 8), *psihološki* (16, 17, 18, 19), *etički* (19, 20), *funkcionalni* (12, 13, 14, 15), *egzistencijalni* (10, 11, 18) i *aksiološki* (9, 16, 17) aspekt koncepta. Ti će aspekti biti dodatno podvrgnuti provjeri obradom prikupljenoga materijala anketiranjem izvornih govornika.

2.3. Za potrebe ovoga istraživanja koncem ožujka 2014. ispitan je uz pomoć anketnoga listića 41 izvorni govornik moliškohrvatskoga (17 muškaraca i 24 žene) između 16 i 87 godina. U anketiranju su sudjelovali stanovnici koji potječu iz triju moliškohrvatskih naselja, ali ipak ponajviše iz Mundimitra.¹² Anketno pitanje postavljeno im je dvojezično (*Što misliš kada Ti kažem teg? / Qual è secondo Te il vero significato di lavoro?*), ali odgovori su se tražili na moliškohrvatskom. Iz odgovora ispitanika izlučeno je 58 tvrdnji, koje su razvrstane na 14 (pod)skupina, što je razvidno iz ove razredbe iskaza i kvantifikacije rezultata ankete:

1. rad je djelatnost koja omogućuje egzistenciju i materijalnu sigurnost [12 = 20,69%]

1. *Se pur teg ke nije ti drag, ma ga činiš za motj živit, ne samo za tebe, put za ko imaš okolo;* 2. *One mblade ne hoću po rabit, pa diške nijeh solite...!;* 3. *Imat solite;* 4. *Se nika brižan e nise moga ja oš moja familja dobro živit. Gracj teg ke nise bija jena dan sendza;* 5. *Se nije ga teg, čeljade je umbra. Se nimaš teg, nimaš kruh. Sendza kruha se ne živi;* 6. *Teg je kada jena rabi za familju oš za ist;* 7. *Rabiš za moč ist;* 8. *Teg je ono ke te činil živit... pur si nije elegante, basta che gvanjaš;* 8. *Za mene teg je štokodire ke ma ti servit za živit;* 9. *Sikureca, sta dobro;* 10. *Teg ma bit jena ma rabit za živit dobro;* 11. *Si je on ke ti je drago, se jena do onih stvari nazbolje za činit za život;* 12. *Jena čeljade ke nima teg, se čuje nišče, nimaš teg, nimaš solite u žep, mangu za ist.*

2.1. rada nema, nezaposlenost [6 = 10,35%]

1. *Što je teg, ne morem reč jer ke danas nije ga več;* 2. *Teg je ono ke danas u Italj nimamo;* 3. *Ja nimam teg. Se študijala, ma nije mi drago rabit. Di mam*

¹² U provođenju ankete pomogli su A. Sammartino i Vesna Ljubić Sammartino, na čemu im najsrdačnije zahvaljujem. Ujedno zahvaljujem svim ispitanicima iz Mundimitra, Filiča i Kruča.

rabit?; 4. *Se misli ke tega imaš kada rabiš. Ma nije istina jerke nazgori teg je do onoga ke ne rabi nišče; 5. Ono ke bi tija imat, ma nimam. Za živit dobro sam oš za se čut veče bolje; 6. Men mi je drago rabit. Bi tila imat jedan lipi teg.*

2.2. rad je sve (čitav život) [6 = 10,35%]

1. *Teg se hoče. Se jedan nima teg, nemaš kvaške nišče; 2. Si nimaš teg, nimaš nišč. Nikor neče ti dat nišč kada nimaš 'na teg. Neče ti past nišče do neba; 3. Za mene teg je cili život; 4. Saki dan! Semaj! E sendza se ne more stat; 5. Svaka stvara se teg. Ti činiš svoj teg, on čini svoj teg, sve teg je. Ja činim pet, tri dvi oš nišče tega; 6. Sekoliko je teg. Pur čistit hižu je teg, oš kuhat, oš... sekoliko. Ma ko to plati?*

2.3. neugodna aktivnost koja zahtijeva napor [6 = 10,35%]

1. *Jena stvara teška; 2. Teg je teški kada ne rabiš za sebe, kada činiš ništo ke ti nije drago; 3. Teg je 'na stvara ke malo nam je draga danas. Za činit na teg maš rabit, ko veče govore ke rabi oni je prvi ke numi nišče; 4. Nima bit semaj drag mojimi moždani. Mi je drago činit pur teg ke nije nazbolji do svita. Pur si moždane ne mislu na teg veče lip ol veče jušt; 5. Moj teg mi nije drag. Teg je stupid e ne servi; 6. Ja rabim cili život ma mi ne pliza.*

3.1. rad razvija i oplemenjuje [5 = 8,62%]

1. *Sendza tega se ne more hod naprid; 2. Teg je ono ke se hoče za nosit familju napri; 3. Ol teg doma, ol teg van, jena stvara ke čini prominit bolje jena čeljade; 4. Teg nobilita uomo; 5. Teg nobilita uomo.*

3.2. rad je povezan sa slobodom [5 = 8,62%]

1. *Teg je vežen... s liberta'; 2. bolje je kada rabiš za sebe e ne za kospodara. Tako moreš rabiti kako hočeš oš kada hočeš; 3. Mi veče mblade imamo čuda problemi za na teg e lo stes nismo libere; 4. Jena je pur fortunani si more imat teg oš činit saku stvaru; 5. Imam solite oš imam liberta.*

4.1. rad je aktivnost koja pričinja zadovoljstvo i radost [4 = 6,9%]

1. *Teg je jena do nihi stari veče lipi ke je na svito; 2. Ja rabim u "Fiat" cili dan. Ma to mi je drago...; 3. Men mi je drag moj teg. Me čini veselu oš me stat dobro; 4. Moj teg je čuda lip.*

4.2. rad je životna potreba [4 = 6,9%]

1. *Si na ljud nima teg, se čuje kako si nje na ljud. Mislim ke saki čeljade ba imat na teg na dane do danas nu votu biše nako oš one čeljade bi se vernil još danas rabit; 2. Teg je jena stvara ke servi, nečasarija za život, ti oš tvoja familja; 3. Ono ke sve mahu imat; 4. Jena nečasita, za pro vrime.*

5.1. rad je pomaganje drugima [2 = 3,45%]

1. *pomoč druge; 2. more pur bit teg ke mat čini doma za njegove dica ol teg ke činu stare van za moč poni doma koji damidor do veče.*

5.2. rad pretpostavlja odgovornost i discipliniranost [2 = 3,45%]

1. *Teg je: se jena daje teg, ma jena ma činit teg. Se ja dajem teg, ja jese gospodar. Ja sam činija kospodara, dvadiset godiš. Ja rečahu: "Se idem ja, čete ist pur vi. Ma se ne idem ja, nešte ist mangu vi"; 2. Mislim ke ja se se činija no malo star e imam čuda tega za činit e mi mangu liberta! Sa sam ipenjan za činit tege.*

5.3. rad je povezan s čašću/dignitetom [2 = 3,45%]

1. *Teg je vežen s obrazem...; 2. ti daje dignita.*

5.4. rad je veoma važan [2 = 3,45%]

1. *Teg je čudo imbortandi; 2. Za mene je stvara veče important za jednoga čeljada.*

6.1. rad je korisna razmjena, uzajamnost [1 = 1,71%]

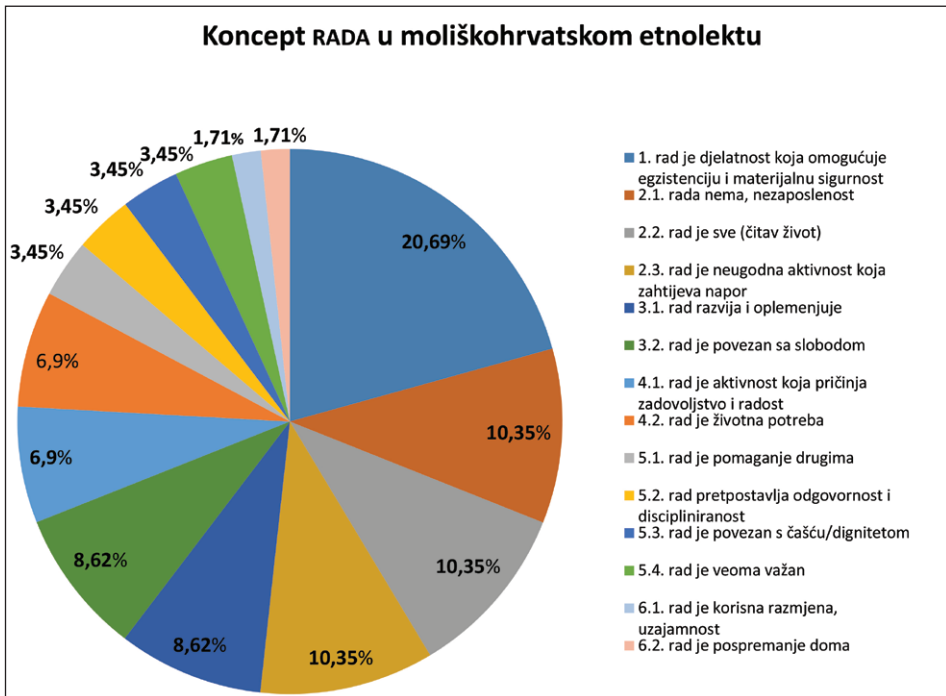
Za mene je jena skambjo, e jena se čuje utili drugimi.

6.2. rad je pospremanje doma [1 = 1,71%]

1. *očistit bagno e queste cose.*

Anketiranje je pokazalo da su ispitanici kao najvažniju značajku rada isticali omogućivanje egzistencije i materijalne sigurnosti. Potom se ponajviše u rezultatima ankete odrazio gorući socijalni problem koji pogađa mnoga europska društva, pa i talijansko, u koje je hrvatska manjina uklopljena, a to je nezaposlenost. Zatim je istaknuta svijest da je rad sve i prožima čitav život pojedinca, ali da zahtijeva napor, pa je rad težak. Odmah potom istaknuto je da se radom pojedinac razvija i oplemenjuje i da je povezan sa slobodom (tko

radi, vezan je uz posao, a nezaposleni nemaju mogućnost izbora bez prihoda), da rad pričinja zadovoljstvo i radost i da je životna potreba. Od ostalih značajki rada u rezultatima ankete uočene su: pomaganje drugima, odgovornost/discipliniranost, povezanost s čašću/dignitetom. Ispitanici su navodili također da je rad veoma važan, da ga karakterizira suradnja i uzajamnost. Na posljednjem mjestu našla se jedna konkretna radna aktivnost kao što je pospremanje doma.

Zanimljivo je da u ovom anketnom ispitivanju do izražaja nisu došli tradicionalni poljodjelski i stočarski poslovi (a istaknut je čak i rad u tvornici *Fiat*).

Anketa je potvrdila aspekte koncepta rada koje smo uočili u analizi primjera iz moliško-hrvatskih tekstova: *funkcionalni* (1.), *egzistencijalni* (2.1., 4.2., 6.2.), *socijalni* (5.1., 6.1.), *etički* (2.2., 5.2., 5.3.), a *psihološki* i *aksiološki* u uskoj su vezi (2.3., 3.1., 3.2., 4.1., 5.4.). Osobito treba podcrtati veliku zastupljenost aksiološkoga aspekta, što se očitovalo u vrednovanju rada u stajalištima ispitanika.

3. ZAKLJUČAK

U ovoj studiji analiziran je koncept RADA, odnosno jezična slika rada u moliškohrvatskoj jezičnoj zajednici i pritom je primijenjena metodologija lublinske etnolingvističke škole. Analiza je pokazala da se u moliškohrvatskom koncept RADA leksikalizira samo jednom riječju *teg* praslavenskoga podrijetla, koja je u starijim hrvatskim jezičnim razdobljima bila obična i vrlo česta riječ (potvrđena u staroj hrvatskoj pisanoj baštini prije i poslije doseobe moliških Hrvata na Apeninski poluotok), a u današnjem hrvatskom standardnom jeziku može biti upotrijebljena (rijetko) kao arhaizam ili dijalektizam, a stilski su neutralne riječi *rad* i *posao*. U moliškohrvatskim tekstovima uočena su temeljna značenja riječi *teg* (koja nisu precizno i iscrpno definirana u postojećim moliškohrvatskim rječnicima), a uočeni su i određeni aspekti, koji su potvrđeni i anketiranjem izvornih govornika (41) 2014. godine (funkcionalni, egzistencijalni, socijalni, etički, psihološki, aksiološki). U anketi je najviše ispitanika kao glavne značajke rada istaknulo omogućivanje egzistencije i materijalne sigurnosti te gorući socijalni problem nezaposlenost. U anketi nisu do izražaja došli tradicionalni poljodjelski radovi i briga oko stoke. No, nema ni odraza talijanskoga životnoga stila poznatoga pod uzrečici *dolce far niente* jer je ipak riječ o ruralnoj sredini koja tek u novije vrijeme dobiva obrise izdvojenih manjih urbanih cjelina, pa i danas mnogi moliškohrvatski govornici toliko cijene rad da ga izjednačuju sa životom, a nezaposleni traže prilike za zapošljavanje i zaradu.

LITERATURA

- Abramowicz, Maciej i dr. 2011. *Instrukcją metodologiczną: zasady i etapy postępowania przy opracowywaniu hasel w ramach programu badawczego EUROJOS*, 2011.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:eRpe5o2ff3wJ:isp.an.waw.pl/default/images/eurojos/eurojos_instrukcja_ma_ibg_wch_jb_26_ii_2011_.doc+&cd=4&hl=hr&ct=clnk&gl=hr (pristup 11. prosinca 2015.).
- AR = Daničić, Đuro i dr. [ur.]. 1880–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Aranza, Josip. 1892. Woher die südslavischen Colonien in Südtalien. *Archiv für slavische Philologie* XIV, 78–82.
- Badurina, Teodoro. 1950. *Rotas Opera Tenet Arepo Sator*. Roma: vlastita naklada.
- Balažev, Marina. 2016. RAD u hrvatskom jeziku. U: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*. Tom 3: *Praca*. [ur. Bartmiński, Jerzy; Brzozowska, Małgorzata;

- Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 331–360.
- Bartmiński, Jerzy. 2003. Miejsce wartości w językowym obrazie świata. U: *Język w kregu wartości* [ur. Bartmiński, Jerzy]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 59–86.
- Bartmiński, Jerzy. 2009. *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartminjski, Ježi. 2011. *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije* [prir. Ajdačić, Dejan]. Beograd: SlovoSlavia.
- Bartmiński, Jerzy. 2012. O pojęciu językowego obrazu świata. U: *Językowe podstawy obrazu świata* [ur. Bartmiński, Jerzy]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 11–21.
- Bartmiński, Jerzy; Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława. 2012. Profile a podmiotowa interpretacja świata. U: *Językowe podstawy obrazu świata* [ur. Bartmiński, Jerzy]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 98–105.
- Bartmiński, Jerzy; Brzozowska, Małgorzata; Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława [ur.]. 2016. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*. Tom 3: *Praca*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Breu, Walter. 1992. Das italo-kroatische Verbsystem zwischen slavischem Erbe und kontaktbedingter Entwicklung. U: *Slavistische Linguistik* 1991 [prir. Reuther, Tilmann]. München: O. Sagner, 93–122.
- Breu, Walter. 1993. Verben der Fortbewegung im Italo-kroatischen in vergleichender Sicht (Morphologie, Funktionen, Entlehnungen, Rektion). U: *Slavistische Linguistik* 1992 [prir. Kempgen, Sebastian]. München: O. Sagner, 9–41.
- Breu, Walter. 1995. Aspekte der Deklination des Substantivs im Moliseslavischen. U: *Slavistische Linguistik* 1994 [prir. Weiss, Daniel]. München: O. Sagner, 65–96.
- Breu, Walter. 1999. Phonologie und Verbkonjugation im Moliseslavischen. U: *Slavistische Linguistik* 1998 [prir. Rathmayr, Renate; Weitlaner, Wolfgang]. München: O. Sagner, 47–76.
- Breu, Walter. 2003. Bilingualism and linguistic interference in the Slavic-Romance contact area of Molise (Southern Italy). U: *Words in Time* (= Trends in Linguistics. Studies and Monographs 143) [prir. Eckardt, Regine; Heusinger, Klaus von; Schwarze, Christoph]. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 351–373.
- Breu, Walter. 2005. Il sistema degli articoli nello slavo molisano (SLM). U: *L'influsso dell'italiano sulla grammatica delle lingue minoritarie (problemi morfologici e sintattici)* [ur. Breu, Walter]. Rende: Centro Editoriale e Librario, Università della Calabria, 111–139.
- Breu, Walter; Piccoli, Giovanni, con la collaborazione di Snježana Marčec. 2000. *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce. Dizionario plurilingue della lingua slava della minoranza di provenienza dalmata di Acquaviva*

- Collecroce in Provincia di Campobasso. Dizionario, registri, grammatica, testi.* Campobasso: vlastita naklada.
- Brozović, Dalibor. 1970. O makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije. U: *Makarski zbornik* [ur. Ravlić, Jakša]. Makarska: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 381–405.
- Capaldo, Mario. 1979. Slavi balcanici in Italia meridionale tra il VII e il XVI secolo. Sintesi storiografica e prospettive di ricerca. U: *Studi slavistici in ricordo di Carlo Verdiani* [ur. Raffo, Anton Maria]. Pisa: Giardini, 55–63.
- Čoralić, Lovorka. 2003. “S one bane mora” — Hrvatske prekojadranske migracije (XV.–XVIII. stoljeće). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 21, 183–199.
- Feruga, Krzysztof. 2009. *Język diaspory molizańskich Chorwatów*. Bielsko-Biała: Akademia Techniczno-Humanistyczna.
- Gelcich, G[iuseppe]. 1908. *Colonie Slave nell'Italia meridionale*. Split: vlastita naklada.
- Gliosca, Nicola. 2006. *Se dici Racconti*. https://www.uni-konstanz.de/FuF/Philo/Sprachwiss/slavistik/acqua/Gliosca3_Se_Dici_racconti.pdf (pristup 3. kolovoza 2018.).
- Hozjan, Snježana. 1998. Južna Italija. U: *Hrvatski jezik* [ur. Lončarić, Mijo]. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 279–286.
- Kapetanović, Amir. 2014. Koncept časti u moliškohrvatskom etnolektu u Italiji. *Ricerche slavistiche* 12 (58), 147–162.
- Kapetanović, Amir. 2015. Hiža w Apeninach: Koncept DOM w etnolekcie molizańsko-chorwackim. *Etnolingwistyka* 27, 115–127.
- Kapetanović, Amir. 2017. The Concept of Freedom in the Language of Molise and Burgenland Croats. *Socjolingwistyka* 31, 133–148.
- Kapetanović, Amir. 2018. The Concept of home in Burgenland Croatian Language. U: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów. Cz. 4: Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w perspektywie badań porównawczych Słowian i ich sąsiadów*. [ur. Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława; Szadura, Joanna; Żywicka, Beata]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 165–178.
- Kovačić, Risto. 1885. Srpske naseobine u južnoj Italiji: Prvi izveštaj. *Glasnik Srpskog naučnog društva* 62, 273–340.
- Makušev, Vikentij. 1874. *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum et tabularis bibliotecis italicis depromta*. Warszawa.
- Marinović, Ivo; Sammartino, Antonio; Šutić, Baldo. 2014. *Korijeni — Hrvati Biokovlja i Donje Neretve u Italiji / Radici — Croati del Biokovo e della Narenta in Italia*. Zagreb – Montemitro: Centar za nove inicijative – Fondazione Agostina Piccoli.

- Pantić, Miroslav. 1977. Nepoznata bugarštica o despotu Đurđu i Sibirjanin Janku iz XV veka. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* XXV, 421–439.
- Perinić, Ana. 2006. Moliški Hrvati: Rekonstrukcija kreiranja i reprezentacije jednog etničkog identiteta. *Etnološka tribina* 36, 91–106.
- Piccoli, Agostina. 1993. 20 000 Molisini di origine Slava (Prilog boljem poznavanju moliških Hrvata. *Studia ethnologica Croatica* 5/1, 175–180.
- Piccoli, Agostina; Sammartino, Antonio (u suradnji sa S. Marčec i M. Menac-Mihalić). 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro*. Montemitro – Zagreb: Fondazione “Agostina Piccoli” – Matica hrvatska.
- Rešetar, Milan. 1997. *Le colonie serbocroate nell'Italia meridionale* [prir. Breu, Walter; Gardenghi, Monica]. Campobasso.
- Riča živa*.
http://www.mundimitar.it/fap/rica_ziva/rica_ziva.hr.htm (pristup 1. kolovoza 2018.).
- Saint-Exupéry, Antoine de. 2009. *Mali Kraljič*. S dizenjama do autora, tradućan na-našu jiz frančezoga do Walter Breu aš Nicola Gliosca. Neckarsteinach: Tintenfass.
- Sammartino, Antonio. 2004. *Grammatica della lingua croato-molisana*. Montemitro – Zagreb: Fondazione “Agostina Piccoli” – Profil international.
- Sammartino, Antonio [ur.]. 2007. *S našimi riči* 2. Raccolta di componimenti in croato molisano. Montemitro: Fondazione “Agostina Piccoli”.
- Sammartino, Antonio. 2012. Pet stoljeća tišine: Književnost moliških Hrvata. *Riječi* 3–4, 8–21.
- Sammartino, Antonio. 2013. Moliškohrvatske riječi iz srednjeg vijeka, I. dio: Jezik razdijeljen tim malim brazo de mare. *Za govor jezika hrvatskoga, Časopis za učitelje hrvatskoga jezika* 1(1).
- Scotti, Giacomo. 2006. *Hrvatski trokut u Italiji*. Rijeka: Društvo hrvatskih književnika – Liber.
- Skok, Petar. 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (III) [ur. Deanović, Mirko; Jonke, Ljudevit]. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skuza, Sylwia. 2016. Konceptualizacja PRACY (LAVORO) w języku włoskim. U: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*. Tom 3: *Praca*. [ur. Bartmiński, Jerzy; Brzozowska, Małgorzata; Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława]. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 405–426.
- Smodlaka, Josip. 1904. Ostaneci jugoslavenskih naseobina u donjoj Italiji. *Hrvatska misao* III/2. Split.
- Smodlaka, Josip. 1906. Posjet apeninskim Hrvatima, Putne uspomene i bilješke. *Svačić (kalendar)*. Zadar, 38–58.

- Sujoldžić, Anita. 2004. Vitality and Erosion Of Molise Croatian Dialect. *Collegium Antropologicum* 28, Suppl. 1, 263–274.
- Sujoldžić, Anita i dr. 1987. Jezik i porijeklo stanovnika slavenskih naseobina u pokrajini Molise, Italija. *Rasprave Zavoda za jezik* 13, 117–146.
- Šimunović, Petar. 1984. Šklavunske naseobine u južnoj Italiji i naša prva zapisana bugarščica. *Narodna umjetnost* 2, 53–68.

Teg nije maj ubija nikoroga: Il concetto del LAVORO nella comunità croata di Molise

Nell'articolo si analizza il concetto del LAVORO, cioè il rispecchio linguistico della parola lavoro nella comunità croata di Molise, applicando la metodologià della scuola etnolinguistica di Lublin. L'analisi ha dimostrato che nella comunità croata di Molise il concetto del lavoro si lessicalizza solamente con la parola di origine proto-slava *teg*. Nei periodi più antichi del croato la parola *teg* è stata molto usata (confermata anchè prima e dopo l'arrivo dei Croati di Molise in Italia) mentre nel croato contemporaneo e standardizzato puo essere (raramente) usata come parola arcaica oppure dialettale ed al suo posto in modo neutro si usano le parole *rad* e *posao*. Il sondaggio (2014), quando sono state esaminate le risposte della 41 persona di madrelingua croatomolisana, ha affermato gli aspetti del concetto del LAVORO che sono già stati identificati nei testi di Croati di Molise. I risultati del sondaggio dimostrano che gran parte degli intervistati ha collegato la parola *teg* con l'esistenza e la sicurezza economica e ha anchè nominato la mancanza del lavoro come il problema più grave. Sorprende che nelle loro risposte non si rispecchiano i lavori tradizionali ai campi o la cura degli animali perchè si tratta della zona rurale che appena nei periodi più recenti diventa la zona più urbana. I parlanti del croatomolisano apprezzano il lavoro in tale modo che gli attribuiscono il valore della vita stessa e le persone disoccupate cercano la possibilità di trovare lavoro. Nelle loro risposte non ci sono nemmeno le tracce dello stile di vita italiano conosciuto sotto l'espressione *dolce far niente*.